

Referanser: KR 64/18, KR 59/20, KR 6/21

Arkivsak: 20/04353-37

Kirkelig kulturarvstrategi

Sammendrag

Kirkerådet ba i sak KR 64/18 om at det utarbeides en nasjonal kirkelig kulturarvstrategi for behandling i Kirkemøtet i 2021. Saken viser hvordan Den norske kirke kan definere og ta et helhetlig og aktivt ansvar for den kirkelige kulturarven, som den forvalter på vegne av hele fellesskapet. Landets og kirkens historie er så tett sammenvevd at det også fra statens side er ønsket at offentlige lover og finansiering regulerer og vedlikeholder den kirkelige kulturarven. Arven må vernes, være tilgjengelig for alle og utvikles for tjenlig kirkelig bruk også i tiden fremover. For kirken er arven en kilde til innsikt i egen troshistorie og for alle en inngang til forståelse for lokal og nasjonal historie.

I Kirkerådets behandling 17.-18. september 2020 (KR 59/20), ble det vedtatt å sende saken på begrenset høring. Saken ble sendt på høring 16. oktober, med høringsfrist 15. november 2020. Det kom inn 26 høringssvar. Alle høringsinstansene er positive til at det utarbeides en kirkelig kulturarvstrategi, og de fleste innspillene er tatt inn i dokumentet. Det kom også mange innspill som ikke hører til i et strategidokument, men som likevel blir nyttige i det videre arbeidet med å implementere kulturarvstrategien. Flere av innspillene gir gode utgangspunkt for tettere samarbeid med innspillsinstitusjonene. Kirkerådet fikk et sammendrag av høringen til sitt møte 28.-29. januar 2021 (KR 06.1/21).

Denne saken omhandler det materielle, og det er foreslått at Kirkemøtet ber om at man kommer tilbake med en sak om den immaterielle kulturarven.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å treffe følgende vedtak:

I

Den norske kirke oppfatter kirkebygg og kirkested som sentrale i sitt oppdrag og sin selvforståelse. Kirken vil at den kirkelige kulturarven skal bli bevart, være i aktiv

bruk og bli videreutviklet fordi den oppleves som viktig for Den norske kirkes menigheter og storsamfunnet.

Kirkemøtet vil at:

1. Den kirkelige kulturarven fortsatt skal tilhøre fellesskapet og lokalsamfunnene og verdsettes som sentrale kilder til glede, innsikt i og forståelse av Norges ide- og samfunnshistorie
2. Kirkesteder med kirkebygg og kirkegårder¹ samt landskapet rundt skal være åpne, tilgjengelige og i aktiv bruk
3. Den norske kirkes kulturminner skal ha et juridisk vern som reflekterer deres nasjonale verdi
4. Den norske kirkes kulturminner skal ha en offentlig finansiering som gjør det mulig å forvalte kulturminneverdiene på en langsiktig og god måte
5. Den norske kirke skal ha et aktivt eierskap til sin historie og materielle kulturarv og bygge opp og formidle kunnskap om denne arven
6. Kirkestedet med kirkebygg, inventar, kirkegård og tilhørende bygg og kulturminner samt landskapet rundt skal bevares og vedlikeholdes på en kulturminnefaglig god måte, som sikrer fortsatt tjenlig bruk
7. Kirken skal styrke og organisere sitt kulturarvsarbeid på en måte som sikrer høy kompetanse, enhetlig vernepolitikk, gode prosesser og godt samspill mellom kirkelige organer og offentlige kulturminnemyndigheter
8. Formidling av kulturarven skal være en integrert del av gudstjenesteliv og kirkelige handlinger, undervisning og trosopplæring, kirkemusikk og diakoni
9. Kirken skal styrke sin kompetanse på urfolk og nasjonale minoriteters kirkelige kulturarv.

II

Kirkemøtet ber Kirkerådet komme tilbake med en sak om den immaterielle kulturarven.

Saksorientering

Bakgrunn

I hele kirkens historie har gudstjenester vært feiret i rom og bygg laget spesielt for formålet. Kirkebyggene avspeiler kirkens tro, historie, liturgi, teologi og smak. Det var kirkens rolle i ethvert lokalsamfunn i Norge og i nasjonens liv gjennom tusen år som førte til at det norske kulturminnevernet fra sin begynnelse tidlig på 1800-tallet til i dag har arbeidet for å ta vare på denne kulturarven.

---

¹ Strategien bruker begrepet «kirkegård» fordi det er innarbeidet i det norske språket.

Alternativet

«gravplass» er et juridisk begrep som enda ikke er innarbeidet. Enhver gravplass er heller ikke uten videre endel av den kirkelige kulturarven, mens kirkegårder er det.

Fram til 1.1.2021 bygget dette vernet særlig på kulturminneloven, kirkeloven og et eget kirkerundskriv (rundskriv T-3/2000) om forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø. Den nye trossamfunnsloven regulerer ikke kirkebyggene slik kirkeloven og til dels kirkerundskrivet gjorde, men har mer rammepreg der Kirkemøtet gis regelmyndighet på de samme områdene som kirkeloven selv regulerte. Kirkeordningens kapittel om kirkebygg har overtatt de fleste av kirkelovens formuleringer, men har rang som bestemmelser gitt i medhold av lov. Kirkebyggforskriften som trådte i kraft fra nyttår 2021, er også gitt med hjemmel i trossamfunnsloven. Denne forskriften gir saksbehandlingsregler ved nærmere bestemte tiltak på de listeførte kirkene. Det nye kirkerundskrivet (rundskriv Q-06/2020 om forvaltning av kirke, gravplass og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø) gir en oversikt over og veiledning knyttet til det gjeldende regelverket, herunder kirkeordningen, kirkebyggforskriften og kulturminneloven, men også plan- og bygningsloven og gravplassloven.

Det er viktig at Den norske kirke tar stilling til hvordan den skal arbeide for at de kirkelige kulturminnene skal omtales i framtidige lover og regelverk, særlig den kommende kulturmiljøloven, samt hvilken overordnet strategi kirken selv vil ha for forvaltningen av egne kulturminner.

Kirkerådet vedtok derfor i 64/18:

2. Det utarbeides en nasjonal kirkelig kulturarvstrategi for behandling i Kirkemøtet 2021.

I mars 2019 satte direktøren ned en arbeidsgruppe for å utarbeide kulturarvsstrategien. Gruppen besto av fagfolk med bakgrunn i teologi, arkitektur, kulturminnevern, undervisning og økonomi, og praktisk erfaring fra kirkelige organer, prestetjeneste, kulturminneforvaltning på nasjonalt og fylkeskommunalt plan, fellesråd og kirkerestaureringer. Gruppen har levert en utredning som danner bakgrunnen for en overordnet strategi som foreslås vedtatt av Kirkemøtet. En redigert utgave av arbeidsgruppens utredning er vedlagt som et ressursdokument i saken.

Materiell og immateriell kulturarv Begrepet «kulturarv» er i kulturminnesammenheng en «samlebetegnelse for materielle og immaterielle kulturminner»². Et «materielt kirkelig kulturminne» kan være et kirkebygg eller en døpefont. Tradisjonene, trosuniverset, salmesang og kirkemusikk, fortellingene, prekener, bønner, liturgier og den historien som er forbundet med bygget, blir ofte omtalt som «immaterielle kulturminner». Immaterielle kulturminner er også måten gjenstander og bygg er laget på, som teknikken og metodene, kunnskapen om materialer og utføring. For et levende trossamfunn er den dynamiske sammenhengen mellom den materielle og den immaterielle kulturarven avgjørende.

---

² Definisjonen hentet fra Riksantikvarens «ordnøkkel»

Vernemyndighetene deler kirkebyggene i følgende grupper:

Kirker bygget før 1650 er automatisk fredete etter kulturminneloven. I tillegg er en håndfull nyere kirker vedtaksfredet. Endringer i disse kirkene krever positivt vedtak etter både kulturminneloven og Kirkeordningen før tiltak kan iverksettes. Totalt er rundt 15 % av Den norske kirkes kirkebygg fredet.

Kirker bygget mellom 1650 og 1850 er automatisk listeførte. Her gjelder bare Kirkeordningen og ikke kulturminneloven. Men før vedtak kan fattes, må det innhentes rådgivende uttalelse fra antikvarisk myndighet, dvs. Riksantikvaren. Rundt 45 % av Den norske kirkes kirkebygg er listeførte.

Kirker bygget etter 1850 er delt i to grupper: De listeførte og de ikke-listeførte. Saker som angår de listeførte krever uttalelse fra antikvarisk myndighet før vedtak kan fattes etter Kirkeordningen. De ikke-listeførte kirkene behandles kun etter kirkeordningen uten at nasjonale kulturminnemyndigheter uttaler seg. I Kirkerundskrivet heter det samtidig at «Kirker som ikke er underlagt særlig vern etter kategoriene over, kan også være viktige kulturminner regionalt og lokalt.»³ Dette uttrykker at alle kirker kan være kulturminner for folk der de bor, uavhengig av offisiell anerkjennelse fra nasjonale kulturminnemyndigheter.

Samiske kulturminner fra før 1917 er automatisk fredet. Dette gjelder også bygninger. Sametinget er gitt ansvaret for forvaltningen av dette.

Den kirkelige kulturarven går langt utover kulturminnemyndighetenes avgrensninger av kulturminner i fredete og listeførte kirkebygg. For kirken kan alle kirkebygg være en del av dens kulturarv, og arven vil naturlig gå langt utover den materielle arven. Dette er det kirkens eget ansvar å definere. Samiske tradisjoner har bidratt til å løfte frem bredden i begrepet kulturarv. Immaterielle minner, tradisjoner, landskap og fortellinger utvider perspektivene fra det materialfokuserede tradisjonelle kulturminnevernet. Tilnærmingen åpner for mer dynamisk vern og formidling.

Det meste av denne strategien gjelder den materielle kirkelige kulturarven, som kirkesteder med ulike bygg med inventar, kirkegård og strukturer. .

1. Den kirkelige kulturarven skal fortsatt tilhøre fellesskapet og lokalsamfunnene og verdsettes som sentrale kilder til glede, innsikt i og forståelse av Norges ide- og samfunnshistorie.

Kirken har vært en svært viktig aktør i oppbyggingen av Norge de siste tusen årene. Først gjennom samlingen av landet, så gjennom opprettelse av lovverk og administrative ordninger, helsevesen og utdanning og en rekke andre felter. I 1537 ble kirken direkte underlagt staten. Statens politikk har også preget kirkens forhold til minoriteter. Samfunnet har endret seg og kirkens makt er blitt mindre og en annen, noe som henger sammen med den generelle internasjonale og nasjonale utvikling. Historien og kulturarven som er skapt gjennom kirken,

---

³ Kirkerundskrivet, punkt 2.1.6

tilhører alle som bor i Norge. Den kirkelige kulturarven er i dag både nasjonal og lokal.

Landets historie og formidlingen av den knyttes spesielt til kirkens kulturarv, både kulturminnene, høytider og et vidt spekter av tradisjoner, litteratur, musikk og sangskatt. Det er umulig å forstå Norge uten denne bakgrunnen. Derfor opprettholder og formidler det offentlige Norge denne kulturarven gjennom lovverk og finansielle ordninger. De kirkelige kulturminnene skal fortsatt ha plass i kulturminneloven, plan- og bygningslov og andre relevante lovverk. Den kommunale finansieringen må opprettholdes, og staten må bidra med nødvendig ekstra og langsiktig tilleggsfinansiering. Kunnskapen om denne felles kulturarven må formidles fra barnehagenivå og gjennom alle skoletrinn.

Opplevelsen av tilhørighet og eierskap til denne kulturarven vil nødvendigvis variere i befolkningen i Norge i dag. Medlemmer av Den norske kirke opplever en større tilknytning til den kirkelige kulturarven, og spesielt kirkebyggene, enn de som ikke er medlemmer. Men også medlemmer som sjelden er inne i kirkebygget, har en sterk opplevelse av bygget som sitt. Ofte vil dette henge sammen med stedsidentitet, slektens historiske tilhørighet til stedet og kirkelige begivenheter i eget liv. I diskusjoner om oppbygning etter kirkebranner blir dette eierskapet særlig synlig.

For Den norske kirke er det et mål at følelsen av eierskap utvides. Samfunnet somhelhet, med hele bredden av befolkningen, skal kunne oppleve et eierskap til den kirkelige kulturarven.

2. Kirkesteder med kirkebygg og kirkegårder samt landskapet rundt skal være åpne, tilgjengelige og i aktiv bruk.

Kirkesteder kan inneholde mange elementer som er viktige i bygda eller byens historie. De mest åpenbare er selve kirkebygget og kirkegården (gravplassen med tilknytning til kirkebygget). Med sin plassering i landskapet og sin arkitektoniske utforming gir kirken stedet karakter og blir en viktig del av innbyggernes identitet. Denne rollen er som oftest uavhengig av kirkebygget og kirkestedets alder.

Mange kirker i Norge er blant stedets eldste bygg. Disse kan formidle historie og historier i mange former og sammenhenger. Også mange nye kirker har kvaliteter som gjør dem til viktige monumenter som vekker nysgjerrighet og stolthet hos mange, uavhengig av trostilknytning. Kirker er kulturelle møteplasser. Uansett offisiell kulturminneverdi og historie representerer kirkestedet personlig historie, fordi de fleste innbyggere i Norge feirer sine livsriter der og har familie og bekjente gravlagt der. Den norske kirke forvalter disse verdiene på vegne av samfunnet. Her ligger ansvar og muligheter.

Forvalteransvaret innebærer at kirkebyggene og kirkegårdene skal være mest mulig åpne, tilgjengelige og i aktiv bruk for alle. I dette ligger at folk er velkomne på kirkegården og i kirken. Dette handler om åpningstider og folks mulighet for i

størst mulig grad å søke til kirkegården og kirkerommet⁴. Tilgjengelighet handler også om universelt utformede bygg og uteområder som gjør det mulig for alle å få del i fellesgodene på en god og verdig måte, og god og relevant formidling av stedets kvaliteter, kulturhistorie og kunstskatter.

At kirkene skal være i aktiv bruk, betyr at det skal være rom for gudstjenester og kirkelige handlinger. Aktiv bruk handler også om utvidet bruk. Kirkene har tradisjon for bruk utover de kirkelige handlingene. Allerede nå er kirkene kulturelle møteplasser i ordets mange betydninger: konserter, foredrag og tverrkulturelle arrangementer, og besøks- og tilfluktssted når det måtte være ønskelig og nødvendig. Kirken må samtidig reflektere videre over hva utvidet bruk innebærer i dag og hvilket potensial som ligger i dette.

3. Den norske kirkes kulturminner skal ha et juridisk vern som reflekterer deres nasjonale verdi.

Kirkene står etter trossamfunnsloven av 2020 i prinsippet overfor de samme rettslige rammebetingelser som andre kulturminner i privat eie. Et særskilt unntak fra dette er omtalt nedenfor. Det innebærer i utgangspunktet at grunnlaget for vern skjer gjennom kulturminneloven, og gir en statlig forpliktelse til å dekke hele eller deler av merkostnadene som følger av vernet⁵. Bare ca 15 % av de 1635 kirkebyggene i Den norske kirke er vernet etter kulturminneloven.

Kulturminneverdiene i de øvrige verneverdige kirkene var til 31. desember 2020 i hovedsak sikret gjennom regelverk fastsatt av Kirkedepartementet og Miljøverndepartementet, formalisert i det nevnte kirkerundskrivet. Denne ordningen gikk fra 1. januar 2021 i hovedsak over i rundskriv Q-06/2020, forskrift om forvaltning av kulturhistorisk verdifulle kirker, som fra samme dato er forankret i trossamfunnsloven av 2020 § 15. Denne forskriften blir imidlertid ansett som en overgangsordning.

Den norske kirke må arbeide for ett av to hovedalternativer:

1. Enten at flere av de listeførte kirkene skal vernes gjennom kulturminneloven og regelverk som knytter kirkene tettere til kulturminneforvaltningen
2. Eller at de kirkene som i dag er listeført i hovedsak skal forvaltes etter regelverk fastsatt kun av kirkelige organer.

Vern gjennom kulturminneloven gir et forutsigbart og langsiktig vern av de kirkelige kulturminnene og stiller dem på linje med andre nasjonale kulturminner med samme verdi. Vern gjennom kulturminneloven gjør det også enklere å sikre de kirkelige kulturmiljøene. En særordning fastsatt av kirkelige organer vil på sin side være mer sårbar over tid og skyve de kirkelige kulturminnene lenger vekk fra

---

⁴ Åpne kirker registreres i menighetenes årsstatistikk. 557 av 1193 sokn oppga at de hadde «åpen kirke» i 2019, 88 flere enn året før. Tallene indikerer at nesten halvparten av menighetene i landet nå har åpen kirke iløpet av et år. Gjennomsnittlig antall dager med åpen kirke i hvert sokn er cirka 50.

⁵ jf Kulturminneloven § 15 a

den offentlige kulturminneforvaltningen. For menighetene i Den norske kirke kan samtidig sterkere vern noen ganger oppleves begrensende. Endringsprosessene i kirkebyggene blir omfattende, siden antikvariske myndigheter skal godkjenne endringer.

I Kirkemøtets høringsuttalelse til forslag til ny trossamfunnslov (KM 10/18), uttalte Kirkemøtet bl.a.:

(...) Kirkemøtet deler Riksantikvarens vurdering at lovforslaget ikke sikrer et tilfredsstillende vern av kirkebyggenes nasjonale kulturminneverdier. Kirkemøtet mener at lovforslaget i for stor grad omtaler kirkebyggene som et internt kirkelig anliggende. (...) Kirkemøtet mener, i likhet med Riksantikvaren, at ansvaret for verneverdige kirker må gis tilstrekkelig hjemmel under kulturminneloven. Kirkemøtet mener dette er et statlig ansvar
– på samfunnsfelleskapets vegne – og ikke et rent kirkelig ansvar.

Det er flere forhold som tilsier at de mest verdifulle kirkene i fremtiden bør bli forvaltet etter kulturminneloven slik Kirkemøtet uttalte i 2018. En slik likebehandling med andre private kulturminner vil tydeliggjøre at dette er en del av landets felles kulturarv og sikre statusen som nasjonale kulturminner på lang sikt. Merfinansieringen av kirkebyggene knyttet til kulturminneverdiene utløser heller ikke tilsvarende økonomiske forpliktelser overfor andre trossamfunn. Dersom kulturminnemyndighetene viderefører dagens praksis, vil ikke vern etter kulturminneloven medføre vesentlige endringer sammenlignet med dagens vurderinger av listeførte kirker. Det er også relevant å sammenligne vern av kirken med situasjonen i Sverige og England. I Sverige var 87 % av kirkebyggene vernet av kulturminnemyndighetene ved skillet mellom stat og kirke i år 2000. Som en del av «oppgjøret» bevilget Riksdagen et årlig beløp på 460 millioner SEK til det de kaller en kirkeantikvarisk erstatning til dekning av den antikvariske merkostnaden knyttet til kirkebyggene. I England er 78 % av kirkebyggene vernet.

Av dette følger at flest mulig av de kirkelige kulturminnene bør få sin verdi og status tydeliggjort gjennom vern i henhold til kulturminneloven. Det fremgår imidlertid av den nylig utlagte Kulturmiljømeldingen ⁶ at dagens kulturminnelov skal revideres.

Det kan åpne for bestemmelser med innretning og prosedyrer spesielt tilpasset kirkene. Det avgjørende er at kirkene får en status som likestiller dem med andre kulturminner av tilsvarende verdi og et verneregime som er tilpasset aktiv bruk av kirkene.

4. Den norske kirkes kulturminner skal ha en finansiering som gjør det mulig å forvalte kulturminneverdiene på en langsiktig og god måte.

Kirkene og kirkegårdene har gjennom nesten tusen år vært bygget og vedlikeholdt

---

⁶ St. 16 2019-2020

lokalt. Dette lokale finansielle og praktiske ansvaret, nå ivaretatt av kirkelige fellesråd, har bidratt til at de fleste innbyggere fremdeles opplever eierskap og en sterk identitet knyttet til denne kulturarven. Trossamfunnsloven pålegger kommunene et fortsatt ansvar for finansiering av kirkebygg. Lov- og regelverk som omhandler kommunenes finansielle ansvar for kirkebygg, skjeler ikke mellom ulike kategorier kirker eller ulike typer formål. Riksrevisjonen uttalte i 2011 at utfordringene på området er så store at staten bør vurdere flere nye tiltak:

«Riksrevisjonen meiner likevel at kyrkjebygga er så viktige for norsk kulturarv at staten må ha eit særleg ansvar for å følgje opp at bygga blir haldne ved like og sikra»⁷.

Det er beregnet at kirker i Norge har et vedlikeholdsetterslep på 10 milliarder kroner. Stortinget har uttalt at staten vil ta et medansvar for å sikre at de store kirkelige kulturminneverdiene blir bedre vedlikeholdt og tatt vare på. Dette er foreslått i stortingsmeldingen om Opplysningsvesenets fond (Meld. St. 29, 2018-2019) og støttet i Stortingets enstemmige vedtak 14.04.2020⁸. Statens økte innsats overfor kirkebyggene skal ikke avløse kommunenes økonomiske ansvar for kirkebyggene eller komme til erstatning for andre tiltak eller ordninger som finnes på området.

Dette innebærer at kommunene fortsatt har det grunnleggende ansvar for å finansiere vedlikehold av kirkebygg, herunder merutgifter som følger av kirkebyggetskulturminneverdier. Statens tilskuddsordninger må derfor innrettes på en måte som ikke medfører at kommunenes innsats svekkes eller avgrenses. Det er nødvendig å etablere ordninger som sikrer at statens midler kommer i tillegg til og forsterker den kommunale innsatsen. Uansett konkret innretning vil Den norske kirke arbeide for en finansieringsmodell som er langsiktig og forutsigbar.

5. Den norske kirke skal ha et aktivt eierskap til sin historie og materielle kulturarv og bygge opp og formidle kunnskap om denne arven.

Forvaltningen av den kirkelige kulturarven må bygge på en helhetlig tenkning som tar utgangspunkt i en forståelse for det materielle kulturminnet og hva det representerer. Det man verdsetter og opplever som viktig, vil man også ta vare på og bruke. Gjennom bruk, pleie og vedlikehold øker interessen. Interesse fører til et ønske om mer kunnskap som gir en enda bedre forståelse. Historie og tradisjoner har alltid vært viktig i kirken. Dette er også viktige elementer i det «limet» som binder kirken til alle som bor i Norge.

Ettersom det moderne kulturminnevernet vokste fram på begynnelsen av 1900-tallet, ble det statlige kulturminnevernet lagt under samme departement som Den norske kirke. Med utviklingen av statsadministrasjon skilte disse to forvaltningene etter hvert lag. Kirken må nå ta et mer aktivt eierskap til historien og kulturarven gjennom å engasjere seg mer aktivt i forskning på arven, søke

---

⁷ Se «Riksrevisjonens undersøkning av vedlikehold og sikring av kyrkjebygg» fra 2011.

⁸ Meld. St. 29 (2018-2019) – Innst.209 S (2019-2020) vedtak 500-503

kunnskap om sin egen historie, ikke minst ved å formidle den kunnskap som allerede finnes og den forskning som pågår. Dette må også inkludere eierskap til problematiske sider ved den kirkelige kulturarven, som for eksempel rollen kirken har spilt i møtet med samisk befolkning og andre minoriteter.

Kunnskap og forskning er i stor grad ferskvare, fordi enhver tid stiller egne spørsmål og har behov for annen kunnskap enn foregående. Forskning er viktig for kirkens selvforståelse, og kunnskap om kirken er viktig i dens kontinuerlige interne dialog og for dialogen med samfunnet forøvrig. Mye forskning og forvaltning styres av kulturminneloven. Denne fremhever særlig middelalderen. Middelalderen er viktig for kirken, men den 500 år lange lutherske historien er ofte blitt neglisjert. Den lutherske kulturarven har et mangelfullt og svakt vern. Det er dessuten behov for økt kompetanse på urfolks og nasjonale minoriteters relasjoner til den kirkelige kulturarven.

Aktivt eierskap betyr at kirken både nasjonalt, regionalt og lokalt utforsker og bruker historien og kulturarven for å skape dypere selvforståelse og få inspirasjon, men også bruker de mulighetene kulturarven gir liturgisk og til formidling slik at identiteten til både kirkesøkende og alle andre kan styrkes. Nasjonalt kan det videreutvikles verktøy, særlig digitalt, som inspirerer og tilrettelegger for økt arbeid med formidling knyttet til hvert kirkebygg. Kirkesok.no, som driftes av KA arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter, er et eksempel på et slikt verktøy.

Samfunnsutviklingen har bidratt til å fragmentere mange kirkelige kulturminner. I overføringen av de kirkelige kulturminner og eiendommer som til nå har ligget under Opplysningsvesenets fond (OVF) til kirken, er det en unik mulighet til å samle enkelte verdifulle kirkesteder med kirke, prestegård og andre miljøelementer. Her må kirken ta et aktivt og kvalifisert eierskap til sin historie.

6. Kirkestedet med kirkebygg, inventar, kirkegård og tilhørende bygg og kulturminner, samt landskapet rundt skal bevares og vedlikeholdes på en kulturminnefaglig god måte, som sikrer fortsatt tjenlig bruk.

Den kirkelige kulturarven består av en rekke enkeltbygg og elementer, som kirker, kirkeinventar, kirkegård, prestegård og andre tilhørende bygg og kulturminner, men også landskap og sammenhenger som kan ha verdier utover enkeltbyggene. Arbeidet med bevaring og vedlikehold må føre til kunnskap, inspirasjon og opplevelser. Dette betyr at også omgivelser og beliggenhet må inngå i perspektivet. Det samme gjelder løst og fast inventar i kirkene, uavhengig av kulturminnelovens innhold.

Bevaring og vedlikehold krever kunnskap, ikke bare om historie, men også materialbruk, håndverksteknikker og et aktivt forhold til den verneideologiske utvikling. Kirkelige kulturminner må tas vare på med samme høye faglige nivå som andre kulturminner. Det er viktig at kirken bidrar til å utvikle og opprettholde

nødvendig håndverkskompetanse. Det kan vanskelig forventes at det enkelte kirkelige fellesråd skal ha den kulturminnefaglige kompetansen som kreves for alle de vurderingene som skal gjøres. Det er derfor rasjonelt at kirken regionalt og sentralt har kompetanse og bistår der dette er nødvendig. Biskopene avgjør mange saker som angår den kirkelige kulturarven. Kirkens omgivelser, synlighet i landskapet, kirkebyggets eksteriør, interiør og inventar har alle betydning for kirkestedets synlighet, og for hvordan folk oppfatter kirkens forvaltning av helligstedet og gudshuset. I Den norske kirke må derfor biskopene sikres tilfredsstillende faglig støtte for å gjøre dette arbeidet på en konsistent og best mulig måte. I dette ligger også kulturminnefaglige vurderinger, som veies inn i de kirkelige vedtak. Organiseringen av dette vil kunne styrke kirkens troverdighet i det nødvendige samarbeidet om nasjonal kulturminneforvaltning.

7. Kirken skal styrke og organisere sin kulturarvskompetanse på en måte som sikrer høyt faglig nivå, enhetlig vernepolitikk, gode prosesser og godt samspill mellom kirkelige organer og offentlige kulturminnemyndigheter.

En god forvaltning krever lokalt engasjement og gode fagfolk, men også involverendeprosesser. Lokalsamfunnet har skapt og bygd kirken, har et naturlig eieforhold og bruker den. Den juridiske eier er soknet, og kirkelig fellesråd har forvaltningsansvaret.

Lokalsamfunn, eier og bruker må involveres i forvaltningsprosessene og ta ansvar forat bruk og tiltak ivaretar kirkebyggene i et langsiktig perspektiv. Kirken har mye relevant kulturminnekompetanse fra menighets-, fellesråds- og bispedømmenivå, og på nasjonalt nivå. Det er samtidig behov for å styrke kontaktflatene innen dette feltet mellom de ulike kirkelige organene og nivåene. Kompetansen må systematiseres og komme alle til del, og forvaltningen må være helhetlig og forutsigbar for hele landet.

I møter mellom faggrupper oppstår ofte ny viten og nye ideer. Det samme gjelder i aktivt samarbeid og dialog mellom kirken og kulturminnemyndigheter, forskningsmiljø og museer. Kirken må ta et ansvar for å skape disse kontaktflatene, dialog og læringsarenaer, og den må melde seg på i de relevante debatter og miljøer som finnes også utenfor kirken. Kirken må ha kompetanse både på selve kulturarven og på forvaltningssystemene, slik at den kan være en aktiv og positiv part i rådgivningen og utviklingen av feltet.

8. Formidling av kulturarven skal være en integrert del av gudstjenesteliv og kirkelige handlinger, undervisning og trosopplæring, kirkemusikk og diakoni.

For Den norske kirke er det avgjørende at formidling av kulturarven ikke blir en atskilt praksis på siden av kirkens øvrige liv. Kulturarven har potensial til å inspirere og berike både gudstjenesteliv og kirkelige handlinger, undervisning og formidling, og diakonalt arbeid. Gudstjenestene kan berikes og gjøres stedeegne ved å tilpasse segrommenes sterke og svakere sider. Kirkemusikken kan velges utfra

rommets akustiske forhold og lokale musikalske tradisjoner, eller i bevisst kontrast til disse.

Kirkeklokkene har en klar kulturhistorie knyttet til liturgien. Denne kan underbygges og forsterkes ved manuell ringing, om mulig fra kirkerommet. I all formidling i kirkelig sammenheng er kunstneriske motiver og historier knyttet til kulturarv i og utenfor kirkebygget en ressurs. Disse styrker den lokale kirkelige identiteten og er ressurser som mennesker kan speile sitt eget liv i, enten det handler om motiver knyttet til liv og død, barndom og oppvekst, vern om skaperverket eller kamp for rettferdighet.

Noen steder er den kirkelige kulturarven kjent i lokalsamfunnet og blant kirkelig ansatte og frivillige. Andre steder er det kjent blant enkeltpersoner, men ikke integrert i den kirkelige formidlingen. Også regionalt og nasjonalt er det potensial forstyrket bevissthet og kompetanse om kirkelig kulturarv blant kirkelig ansatte og frivillige.

9. Kirken skal styrke sin kompetanse på urfolk og nasjonale minoriteters kirkelige kulturarv

Samiske tradisjoner har bidratt til å løfte frem bredden i begrepet kulturarv. Immaterielle minner, tradisjoner, landskap og fortellinger utvider perspektivene fra det materialfokuserede tradisjonelle kulturminnevernet. Tilnærmingen åpner for mer dynamisk vern og formidling. Kristendommen har vært en del av Sapmi helt fra 1000-tallet, og man vet at samer lot seg døpe allerede på 1100-tallet. I 1537 ble kirken direkte underlagt og styrt av staten. Statens politikk har preget kirkens forhold til minoriteter. Forskning på og formidling av den kirkelige kulturarven må også inkludere arvens problematiske sider. Eksempler kan være den rollen kirkebygghar hatt i fornorskningen av samisk befolkning, og hvordan kirkelige institusjoner har bidratt til undertrykking av minoriteter kamp. Det er i denne sammenheng også behov for økt kompetanse på urfolks og nasjonale minoriteters bidrag til den kirkelige kulturarven.

Under nasjonsoppbyggingen ble det bygget en rekke kirker i samiske områder som en markering av grensen for staten Norge. Eksempler er Kong Oscar II's kapell, Neiden kapell og Polmak kirke. Kirkebygging i de samiske områdene hadde en politisk side, noe byggestilen til dels gjenspeiler. Ifølge lovverket er kirker bygget før 1650 automatisk fredet etter kulturminneloven. Kirker i Finnmark og Nord-Troms som er eldre enn 1944, da nazistene gjennomførte den brente jords taktikk, bør fredes slik at de sikres som en del av den nasjonale kulturarven. Dette er sjeldne materielle kulturminner i områdene som ble fullstendig rasert i krigens slutfase. Også et utvalg av gjenreisningskirkene fra årene etter krigen bør vurderes fredet.

Kulturarvstrategiens ønske om at museenes kirkesamlinger skal være mer tilgjengelige, ligger tett opptil prosjektet *Båastede* som arbeider for å tilbakeføre samiske gjenstander til museer i de samiske områdene. Blant disse gjenstandene vildet også være noen som kan fortelle om kirkeliv og åndelige praksiser.

Det bør lages en oversikt over kirkesteder, gravsteder, gammer og kapeller som har vært brukt til kirkelig virksomhet, fordi dette er viktige deler av den samiske kirkehistorie. Siden det ikke finnes mange fysiske samiske kulturminner knyttet til kirkeliv, er den immateriell kulturarv – kirkesteder, gudstjenestesteder, salmesang, språk, gravsteder desto viktigere. Noe av denne kulturarven er en del av et levende samisk kirkeliv i dag. Forvaltning av den kirkelige kulturarven til nasjonale minoriteter må ta høyde for at det trolig ikke er et så stort omfang av fysiske minner som man kunne ønske seg.

Samiske kristendomstradisjoner har vært levende i en hverdagspraksis. Disse har til dels ikke vært fanget opp av kirken. Dette kan blant annet være praksis innen salmesang, helbredelse og velsignelse. Dette er tema som også har fått større fokus i forskningen rundt samisk åndelighet og kristne tradisjoner. Som andre nasjonale minoriteters kirkelige kulturarv, vil forvaltning av samisk kirkelig kulturarv kreve systematisk arbeid i årene fremover. Den norske kirke må være aktør og pådriver på dette feltet, noe som innebærer aktiv nettverksbygging, kompetanseheving, økonomiske og personelle ressurser.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Sakens karakter og omfang gjør at de budsjettmessige konsekvenser kan variere. Utgifter til opplæring, koordinering og saksbehandling vil bli tatt inn i det årlige budsjettarbeidet.